

Stichting het Veteraneninstituut

Rapport Evaluatie veteranenbeleid
Deel: Erkenning en waardering

Doorn, 8 juni 2011

Projectleiding:
Drs. J.M.P. Weerts

Projectuitvoering:
Drs. M. Elands

Inhoudsopgave

Inleiding

- 1. Beleidsdoelstellingen en beleidsvoornemens**
- 2. Uitvoering en gemeten resultaten van het beleid**

Conclusies en aanbevelingen

Bijlage: Geraadpleegde bronnen

Inleiding

Na het notaoverleg van 24 juni 2010 heeft het Ministerie van Defensie de Tweede Kamer toegezegd een evaluatie uit te laten voeren over het veteranenbeleid 2005-2010. Defensie heeft vervolgens het Veteraneninstituut verzocht om mee te schrijven aan een plan van aanpak voor uitvoering van de toegezegde evaluatie van het veteranenbeleid. Op grond van het plan van aanpak heeft Defensie vervolgens het Veteraneninstituut gevraagd ook de evaluatie uit te voeren. Voor de evaluatie van het veteranenbeleid dat betrekking heeft op de veteranenzorg heeft het Veteraneninstituut het Trimbos Instituut benaderd dit deel van het evaluatieonderzoek te verrichten. Het door het Veteraneninstituut uitgevoerde deel van het evaluatieonderzoek, waarvan in dit rapport op hoofdlijnen verslag wordt gedaan, beperkt zich daarom tot het thema 'erkenning en waardering'.

In de Veteranennota 2010 wordt het verschil tussen beide thema's als volgt beschreven: "De behoefte aan maatschappelijke erkenning van veteranen heeft primair betrekking op het gegeven dat hun toenmalige militaire inzet niet zonder risico is geweest en tot gevolgen van verschillende aard had kunnen leiden. Het begrip 'erkenning' is daarmee breder dan 'waardering', dat vooral betrekking heeft op het gegeven hoe de Nederlandse samenleving oordeelt over de inzet, prestaties en offers van zijn militairen [...]."

Onderzoeksvragen en onderzoeksplan

Binnen het evaluatieonderzoek van het veteranenbeleid met betrekking tot het thema 'erkenning en waardering' stonden de volgende vragen centraal:

1. Wat waren in de afgelopen periode (2005-2010) de belangrijkste doelstellingen van het veteranenbeleid?
2. In welke mate waren deze doelstellingen specifiek, meetbaar en consistent?
3. Op welke wijzen zijn de beleidsdoelstellingen in de praktijk gebracht?
4. Wat waren op hoofdlijnen de resultaten van het veteranenbeleid en in hoeverre waren deze specifiek en meetbaar?
5. Op welke wijze kunnen de doelstellingen en resultaten van het beleid inzichtelijker worden gemaakt?

Voor de beantwoording van deze vragen zijn alle relevante kamerstukken geanalyseerd, evenals de voor dit evaluatieonderzoek relevante onderzoeksrapporten en verslagen. In de bijlage wordt een overzicht gegeven van de geraadpleegde bronnen.

Reikwijdte van het onderzoek

Het evaluatieonderzoek heeft plaatsgevonden in april 2011. De beperkte tijdspanne die voor het onderzoek beschikbaar was, maakte een diepgravende analyse van beleid en vooral van de beleidsuitvoering beperkt mogelijk. De praktijkevaluatie (aandachtpunten, knelpunten, verbeterpunten e.d.) heeft zich beperkt tot de kennis hierover op relevante aspecten en ervaringen hiermee van het Veteraneninstituut als belangrijkste uitvoerder van het veteranenbeleid. De analyse op hoofdlijnen van het beleid en van de beleidsresultaten staat centraal. Het evaluatierapport heeft conform de opdracht betrekking op de periode vanaf het verschijnen van de Veteranennota 2005 tot en met het verschijnen van de Veteranennota 2010, zodat de meest recente ontwikkelingen (resultaten) niet in deze evaluatie zijn meegenomen. Hiervan wordt in de Veteranennota 2010 - 2011 melding gemaakt.

Opbouw van het rapport

In hoofdstuk 1 worden aan de hand van de beleidsnota's en kamerstukken de belangrijkste ingrediënten en doelstellingen van het veteranenbeleid op het gebied van 'erkenning en waardering' beschreven en wordt geanalyseerd in hoeverre deze specifiek, meetbaar en consistent waren. In hoofdstuk 2 wordt op hoofdlijnen beschreven met welke instrumenten en activiteiten inhoud werd gegeven aan de in hoofdstuk 1 beschreven beleidsdoelstellingen en met welke gemeten resultaten. Het rapport wordt

afgesloten met conclusies en enkele aanbevelingen om het beleid specifiek en beter meetbaar te maken.

Hoofdstuk 1: Beleidsdoelstellingen en beleidsvoornemens

1.1 De Veteranennota 2005

De Veteranennota 2005 markeerde het begin van een periode van beleidsintensivering. De beleidsintensivering op het gebied van erkenning en waardering kwam in de Veteranennota 2005 tot uitdrukking in een hoofddoelstelling en een aantal daarvan afgeleide beleidsvoornemens:

Het aan de Veteranennota 1990 ontleende hoofddoel is *het (uitdragen en) bevorderen van de maatschappelijke erkenning en waardering voor veteranen*. Dit moest vanaf 2005 verder gestalte krijgen door:

- *Het jaarlijks organiseren van de Nederlandse Veteranendag die publiekelijk, bestuurlijk en politiek breed moet worden gedragen, gepaard zal gaan met een gedegen publiciteitscampagne en moet bijdragen en uitdrukking geven aan de maatschappelijke erkenning (waardering) voor veteranen;*
- *Het voortzetten van het vanaf de jaren negentig ontwikkelde beleid met voordelen, diensten en faciliteiten voor veteranen, zoals het verstrekken van de veteranenpas met bijbehorende voordelen (o.m.: Checkpoint, Handboek Veteraan, gratis e-mailadres en internetaccount en gratis treinkaarten), het toekennen van het Draaginsigne Veteranen, het toekennen van onderscheidingen, het voorzien in reüniefaciliteiten, het organiseren van veteranendagen door de krijgsmacht delen, het uitvoeren van diverse uitkeringswetten, het ondersteunen van herdenkingen en het (helpen) onderhouden van monumenten;*

Mede met het oog op erkenning en waardering werd een actievere benadering van veteranen aangekondigd. Dit werd verwoord in twee beleidsvoornemens die zowel met 'zorg' als met 'erkenning en waardering' in relatie staan:

- *Vanaf 1 januari 2006 zullen militairen met uitzendervaring die de dienst verlaten door het betreffende defensieonderdeel het Handboek Veteraan, het Draaginsigne Veteranen en de Veteranenpas worden uitgereikt, tenzij de veteraan aangeeft daarop geen prijs te stellen;*
- *Er zal een separate veteranenadministratie worden ingericht – het Veteranen Registratie Systeem (VRS) – dat rond 1 januari 2006 operationeel zal zijn, dat vervolgens in twee tot drie jaar gevuld zal worden met de gegevens van veteranen (WO II – heden) en dat voor het actueel houden van naam-, adres- en woonplaatsgegevens zal aansluiten bij de ontwikkelingen rond de invoering van het Burger Service Nummer.*

Deze vier beleidsdoelstellingen of beleidsvoornemens vormden de hoofdlijnen van het in de periode 2005-2010 gevoerde beleid met betrekking tot erkenning en waardering en staan derhalve ook in de rest van dit evaluatierapport centraal.

1.2 Aanvulling en bijstelling van beleid 2005-2010

De hiervoor genoemde vier doelstellingen in het kader van de intensivering van het veteranenbeleid werden in de Tweede Kamer breed gesteund. Tijdens overleg met de Vaste Commissie voor Defensie (VCD) werden in de loop van de in dit rapport besproken periode (2005-2010) wel enkele aanvullende wensen geuit die (uiteindelijk) tot het bijstellen of het specifieker maken van de beleidsdoelstellingen hebben geleid:

- Het toekennen van de veteranenstatus aan actief dienende militairen die op uitzending zijn geweest;
- Het in maximaal twee jaar tijd vullen van het Veteranen Registratie Systeem vanaf het moment dat dit rond 1 januari 2006 operationeel zou zijn;
- Het explicieter aangeven waarvoor en op welke wijze het VRS zou worden benut voor het intensiveren van het veteranenbeleid;
- Het tot uitdrukking brengen van de maatschappelijke verantwoordelijkheid voor veteranen in een veteranenwet.

Op de eerst- en laatstgenoemde wens van de Kamer reageerde de staatssecretaris aanvankelijk terughoudend. Hij zegde de Tweede Kamer uiteindelijk voor eind 2008 een concept-Veteranenwet (Kaderwet) toe. In 2010 volgde de definitieve toezegging dat actief dienende militairen met uitzendervaring vanaf het in werking treden van een veteranenwet (Kaderwet of Initiatiefwet) ook de veteranenstatus zullen krijgen. Op het moment van schrijven is de Veteranenwet nog niet gerealiseerd, zodat dit thema (inclusief de beoogde uitbreiding van de veteranendefinitie) in dit evaluatierapport verder geen rol speelt.

In reactie op de wens van de Tweede Kamer om tot een snellere vulling van het VRS te komen, zegde de staatssecretaris op 20 juni 2005 toe dat het vullen van het VRS 'binnen twee jaar op orde zal zijn', oftewel eind 2007. Wat betreft het gebruik van het VRS stelde de staatssecretaris in de Veteranennota 2006 dat door "actieve informatieverstrekking contact zal worden gehouden met de veteraan, waarbij ook de bekendheid met de zorgmogelijkheden wordt bevorderd."

Op een ander onderdeel van de Veteranennota 2005 had de staatssecretaris meerdere wijzigingen. In de beleidsnotitie Veteranenzorg 2006 was het in de Veteranennota 2005 opgenomen beleidsvoornemen om de veteranenpas actief te gaan uitreiken aan dienstverlatende militairen met uitzendervaring gewijzigd: "In het kader van de actieve benadering van de veteraan ontvangen militairen die uitgezonden zijn geweest bij het verlaten van de dienst van hun commandant het Handboek Veteraan en het draaginsigne veteranen. Ook wordt ze gewezen op de mogelijkheid een veteranenpas aan te vragen [...]." In een brief aan de Tweede Kamer (4 oktober 2006) kwam de staatssecretaris hierop echter terug en bevestigde de eerdere toezegging van automatische verstrekking van de veteranenpas aan vertrekkende militairen met uitzendervaring. Wanneer zij hierop geen prijs stellen zullen zij in staat worden gesteld de veteranenpas gratis aan het Veteraneninstituut terug te zenden, stelde hij. Uit zijn antwoord op Kamervragen in juni 2007 kwam hij echter opnieuw terug op de actieve verstrekking van de veteranenpas: "Nieuwe veteranen worden na beëindiging van hun actieve militaire dienst automatisch opgenomen in het VRS van Defensie. Zij ontvangen het Handboek Veteraan en het Draaginsigne Veteraan. Tevens hebben zij via het Veteraneninstituut recht op een veteranenpas [...]" Tijdens overleg met de VCD (22 juni 2009) bleek het beleid op dit punt nog verder gewijzigd en stelde de staatssecretaris dat de betreffende dienstverlaters niets automatisch krijgen, maar alle drie de genoemde items zelf moeten aanvragen.

De actievere benadering van veteranen kreeg in 2008 nog wel een andere dimensie. Na maatschappelijk en politiek debat over het aanvragen en toekennen van het Draaginsigne Gewonden (DIG) zegde de staatssecretaris de VCD op 3 juli 2008 toe dat Defensie bij veteranen van wie bekend is dat zij PTSS hebben voortaan zal zorg dragen voor het voorstel tot toekennen van een DIG: "Het voorstel tot toekenning van het draaginsigne wordt daartoe ingebed in de procedures die worden gevolgd bij de begeleiding van de veteraan in het LZV en bij de toekenning van het militair invaliditeitspensioen door het Zorgloket voor Militaire Oorlogs- en Dienstslachtoffers"

1.3 Specifiek, meetbaar en consistent?

Het hoofddoel van het beleid inzake erkenning en waardering is volgens de Veteranennota 2005 het vergroten van de maatschappelijke waardering voor veteranen. Dit algemene hoofddoel werd in de Veteranennota 2005 niet in specifieke en meetbare subdoelen vertaald, maar uitgewerkt in aangekondigde methodes – organisatie Nederlandse Veteranendag, voortzetten bestaande beleidsmaatregelen en een actievere houding richting de veteranen - die tot een toenemende waardering zouden moeten leiden. Geconcludeerd kan worden dat het de beleidsmakers voor ogen stond dat de jaarlijks door het Veteraneninstituut gepeilde publieke opinie over veteranen in de volgende jaren een stijging van de waarderingscijfers te zien zouden moeten geven, maar zij hebben dit niet expliciet aangegeven. Ook in beleidsnota's genoemde neven-doelen, zoals het verspreiden en vergroten van kennis over de militaire uitzendervaringen van veteranen en het (samen met de uitvoerders van beleid) stimuleren van positieve media-aandacht zijn niet in streefcijfers vertaald.

Met betrekking tot de grootste vernieuwing in het beleid op dit gebied, de jaarlijkse organisatie van de Nederlandse Veteranendag, zijn er in de beleidsnota's algemeen verwoorde doelstellingen vermeld, zoals het uitdragen en vergroten van de erkenning en waardering voor veteranen, het vergroten van het onderling begrip tussen de samenleving en veteranen, het stimuleren van lokale en regionale activiteiten, het ook voor de jongere veteranen aantrekkelijk maken van het programma en het vergroten van de publieke bekendheid met de veteranendag. Er zijn echter geen specifieke en in cijfers vervatte subdoelen geformuleerd, zoals beoogde bezoekersaantallen, aantal deelnemende veteranen, hoeveelheid lokale of regionale evenementen, oordelen van de publieke opinie en veteranen of de hoeveelheid gegenereerde media-aandacht. Wel werden (evaluatie)onderzoeken onder veteranen en de bevolking aangekondigd om een indicatie te krijgen van de beoogde effecten van de organisatie van de Nederlandse Veteranendag. Binnen het door het Comité Nederlandse Veteranendag en het Veteraneninstituut uitgevoerde Scholenproject is wel de heldere ambitie uitgesproken om in 2008 honderd schoolbezoeken te realiseren en dit aantal in vijf jaar tijd uit te breiden tot 250 op jaarbasis.

Met betrekking tot de uitvoering van het overige deel van het veteranenbeleid op het gebied van erkenning en waardering, waarin het Veteraneninstituut de centrale rol speelt, werd gesproken van de intentie om de veteranenpas voor veteranen aantrekkelijker te maken en schiep Defensie de financiële mogelijkheden voor het Veteraneninstituut om met maatschappelijke waardering samenhangende initiatieven te ontplooiën.

Met betrekking tot de actievere benadering van veteranen waren de beleidsvoornemens deels (aanvankelijk) zeer specifiek, namelijk het actief verstrekken van de veteranenpas aan dienstverlatende militairen met uitzendervaring, het spelen van een actieve rol door Defensie bij het toekennen van het Draaginsigne Gewonden aan veteranen van wie bekend is dat bij hen PTSS is gediagnosticeerd en het eind 2007 gevuld hebben van het VRS. Beduidend minder specifiek en concreet waren de beleidsnota's over de wijze waarop het VRS gebruikt zou worden om de veteranen actief te benaderen.

Samenvattend kan worden gesteld dat de beleidsdoelstellingen op het gebied van erkenning en waardering in belangrijke mate in algemene doelstellingen zijn verwoord. Dit maakt het meten van de directe effecten van het beleid lastig. Er zijn in de besproken beleidsperiode met name door het Veteraneninstituut en het Comité Nederlandse Veteranendag meetinstrumenten ontwikkeld en ingezet om in meer algemene zin te kunnen vaststellen hoe het met de maatschappelijke waardering voor veteranen is gesteld, hoe door veteranen en de bevolking wordt geoordeeld over de Nederlandse Veteranendag en hoe het is gesteld met de mate van waardering die veteranen ervaren. De uitkomsten van dergelijke onderzoeken geven een indicatie of de algemene

beleidsdoelstellingen zijn bereikt. In het geval van concrete toegezegde beleidsintenties (handelingen) kan uiteraard beoordeeld (gemeten) worden of deze daadwerkelijk (binnen de daarvoor aangegeven termijn) zijn geëffectueerd. Ten slotte kan na bestudering van de beleidsnota's worden geconcludeerd dat het veteranenbeleid inzake erkenning en waardering een consistente indruk maakt, waarbij sprake was van een fikse beleidsintensivering die werd ondersteund met een navenant stijgende jaarbegroting (tot ruim 9 miljoen euro) voor dit deel van het veteranenbeleid. De belangrijkste uitzondering op de consistente koers vormde de in de opeenvolgende veteranennota's te constateren wijzingen in het beleid inzake het actief aanbieden van de veteranenpas aan dienstverlatende militairen met uitzendervaring.

Hoofdstuk 2: Uitvoering en meetbare resultaten van het beleid

2.1 Uitvoering van het beleid

In de veteranennota's (2005-2010) is de uitvoering van het beleid reeds uitvoerig beschreven. Daarom wordt in dit evaluatierapport volstaan met een zeer beknopte beschouwing op hoofdlijnen en de uitvoering van nieuwe beleidsvoornemens zoals deze in paragrafen 1.1. en 1.2. zijn vermeld.

In algemene zin kan worden gesteld dat het thema 'erkenning en waardering' in de periode 2005-2010 binnen de uitvoering van het veteranenbeleid aanmerkelijk aan gewicht heeft gewonnen. Van zeer groot belang hierbij was de inmiddels zes georganiseerde Nederlandse Veteranendag dat een steeds uitgebreider en op de doelgroepen toegespitst programma kreeg, waarvan sommige onderdelen al in de week/weken voorafgaand aan de Nederlandse Veteranendag de aandacht trokken (zoals de publiciteitscampagne, prestatietochten van veteranen, parachutesprongen, anjeractie, concerten e.d.). De activiteiten van het Comité Nederlandse Veteranendag (sinds 2009 de Stichting Nederlandse Veteranendag) hebben bovendien in de loop der jaren een steeds grotere reikwijdte gekregen, onder meer door het samen met het Veteraneninstituut geïnitieerde educatieve traject (Scholenproject Veteranen voor de klas en het ontwikkelen van uiteenlopend lesmateriaal) en het stimuleren van lokale en regionale activiteiten. De Nederlandse Veteranendag is sinds 2006 een officieel nationaal evenement die in 2009 structureel werd opgenomen in de nationale vlaginstructie.

Bij de uitvoering van het veteranenbeleid op het gebied van erkenning en waardering was in de periode 2005-2010 een centrale rol weggelegd voor het Veteraneninstituut. Voor het brede scala aan activiteiten die het Veteraneninstituut op dit gebied heeft ondernomen, zoals het Interviewproject Nederlandse Veteranen, het al eerder genoemde Scholenproject en het organiseren of ondersteunen van culturele activiteiten, evenementen, herdenkingen en reünies verwijzen we naar de verschenen beleidsnota's en jaarverslagen van het Veteraneninstituut. Hierin staan ook de waardering stimulerende activiteiten vermeld van andere actoren op dit gebied, zoals de krijgsmacht, de Inspecteur der Veteranen, het Veteranen Platform en het Nederlands Instituut voor Militaire Historie. Uiteraard speelde het Ministerie van Defensie op onderdelen ook zelf een belangrijke rol bij het uitdragen en stimuleren van erkenning en waardering. Voorbeelden hiervan waren het instellen van het Gevechtsinsigne en de Nagedachtenissculptuur, het realiseren van de plaquette voor de twee in Srebrenica omgekomen militairen van Dutchbatt III en het instellen van een draaginsigne voor de veteranen van dit bataljon, het toekennen van het Draaginsigne Gewonden aan ruim 400 veteranen, het toekennen van de Militaire Willems-Orde aan de (vroegere) 1^e Zelfstandige Poolse Parachutistenbrigade en het ondersteunen van de (her)inrichting van het Veteranenlandgoed Vrijland.

Samenvattend kan op grond van hetgeen in de veteranennota's is vermeld worden geconcludeerd dat niet alleen het veteranenbeleid op het gebied van erkenning en waardering is geïntensiveerd, maar ook de uitvoering daarvan, zowel binnen als buiten Defensie. Tal van ontplooid en uitgevoerde initiatieven zijn niet in de beleidsnota's aangekondigd.

Ondanks het feit dat de uitvoering van het beleid op het gebied van erkenning en waardering als uitermate positief mag worden beoordeeld, zijn er twee aspecten die bij de gewekte verwachtingen achterbleven namelijk het vullen van het VRS en de uitvoering van het beleid inzake de actieve benadering van veteranen. Ondanks toezeggingen is van het actief aanbieden van de veteranenpas aan dienstverlaters met uitzendervaring weinig terechtgekomen, terwijl alleen in 2007 34.000 VRS-veteranen zonder veteranenpas het eveneens toegezegde Handboek Veteraan en het Draaginsigne Veteraan (actief) kregen toegezonden. Van die 34.000 veteranen vroegen er ongeveer

7.500 vervolgens een veteranenpas aan. Sindsdien krijgen nieuwe veteranen die in het VRS worden opgenomen alleen een brief met informatie over het VRS en over beschikbare voorzieningen en worden ze gewezen op de mogelijkheid om een veteranenpas aan te vragen. Veteranen die dat doen, krijgen vervolgens het handboek en het draaginsigne toegestuurd. Overigens sorteerde de aanvankelijke krijgsmachtbrede instructie (2006) aan commandanten om de veteranenpas actief aan dienstverlaters met uitzendervaring aan te bieden toch nog altijd enig effect. In 2010 ontvingen 114 van de 1.427 nieuwe veteranenpashouders hun veteranenpas op het moment van dienstverlaten dankzij actieve bemiddeling hierin van het onderdeel waarbij zij waren ingedeeld. Blijkbaar zijn er geen praktische bezwaren die de uitvoering van dit in 2005 aangekondigde beleidsvoornemen in de weg staan.

Ook een andere concrete toezegging die betrekking heeft op een actievere houding richting de veteranen, te weten een actieve rol van Defensie (via het LZV en het Zorgloket) bij het toekennen van het Draaginsigne Gewonden aan veteranen van wie bekend is dat zij PTSS hebben, lijkt achter te blijven bij de verwachtingen. Verreweg de meeste veteranen die een DIG krijgen toegekend en die al (geruime tijd) een PTSS-gerelateerd Militair Invaliditeits Pensioen krijgen, hebben de aanvraag namelijk nog als vanouds zelf ingediend en is van een zichtbare actieve rol van LZV-begeleiders of het Zorgloket weinig gebleken.

Wat betreft het actief benaderen (informerend) van veteranen via het VRS lijkt het er ten slotte op dat de inmiddels (april 2010) 106.000 getraceerde (levende) veteranen die in het VRS zijn opgenomen slechts eenmaal een (introductie)schrijven van Defensie en het Veteraneninstituut hebben ontvangen. Wel kunnen ze inmiddels zijn benaderd voor deelname aan een wetenschappelijk onderzoek of het bijwonen van een lokale veteranendag. Aan het door "actieve informatieverstrekking contact onderhouden met veteranen" is tot op heden een summiere invulling gegeven. Niet voor niets wordt in de Veteranennota 2010 het volgende geconcludeerd: "Er moet nog werk worden verricht op het gebied van het proces van dienstverlaten in relatie tot het binden van de veteranen van de jonge generatie."

2.2 Gemeten resultaten van beleid

In de vorige paragraaf zijn reeds diverse resultaten van het beleid in algemene zin benoemd. In deze paragraaf zullen de belangrijkste gemeten (cijfermatige) resultaten worden vermeld. Hoewel een direct causaal verband tussen de gemeten resultaten en het gevoerde beleid (meestal) niet aantoonbaar is, bevestigen de beschikbare cijfers het positieve beeld van het beleid op het gebied van erkenning en waardering dat in deze evaluatienota is geschetst en geven ze een indicatie van effecten van dit beleid.

Nederlandse Veteranendag

Een greep uit de resultaten van evaluatieonderzoek, opinieonderzoek en mediaonderzoek die betrekking hebben op de Nederlandse Veteranendag maken het aannemelijk dat dit beleidsinstrument een positief effect heeft gehad op de mate van waardering voor veteranen en de door hen ervaren waardering:

- 75% van de bevolking vindt dat de Nederlandse Veteranendag moet blijven en dat veteranen erkenning en waardering verdienen;
- het percentage veteranen dat gemerkt heeft dat de Nederlandse Veteranendag leidt tot meer erkenning en waardering is geleidelijk gestegen van 35% in 2005 tot 73% in 2009;
- een ruime meerderheid van de veteranen (per vraag variërend van 60-80%) beoordeelt de programmaonderdelen van de Nederlandse Veteranendag als goed/uitstekend;
- rond 80% van de bezoekende veteranen beoordeelt het gebodene tijdens de lokale of regionale veteranendag als goed/uitstekend;

- het aantal bezoekers van de Nederlandse Veteranendag is gestegen van 45.000 (2006) tot 70.000 (2009 en 2010);
- het aantal lokale en regionale veteranendagen is sinds 2006 meer dan verdrievoudigd tot ruim 300 (bijna driekwart van alle Nederlandse gemeenten);
- 89% van de bevolking is bekend met de Nederlandse Veteranendag, hoewel slechts 23% vindt dat er jaarlijks een veteranendag in zijn/haar woonplaats georganiseerd moet worden;
- uit enkele door het Veteraneninstituut geïnitieerde onderzoeken (2007-2009) van studenten van de Erasmus Universiteit blijkt dat de Nederlandse Veteranendag en de lokale veteranendagen veel positieve aandacht voor veteranen in regionale en landelijke kranten genereren;
- het aantal schoolbezoeken van veteranen-gast sprekers is in 2010 met ruim 30% gestegen tot 105.

Publieke Opiniecijfers

In opdracht van het Veteraneninstituut heeft Blauw Research BV in de besproken beleidsperiode ieder jaar een onderzoek uitgevoerd naar de publieke opinie over veteranen. In algemene zin gaven de resultaten van deze peilingen geen substantiële stijging van de bekendheid met de inzet van Nederlandse militairen of de waardering voor groepen veteranen te zien, zoals in de jaren voor 2005 wel het geval was. Wel werd het bereikte hogere niveau van bekendheid en waardering sinds 2005 'vastgehouden'. De voor de beleidsmakers ongetwijfeld tot tevredenheid stemmende cijfers inzake de bekendheid met de inzet van Nederlandse militairen tijdens diverse conflicten sinds 1940 variëren van 60% tot 95%. Jaarlijks blijkt uit de peilingen dat de waardering voor diverse groepen redelijk groot is en bovendien stabiel blijft. Voor alle in het onderzoek opgenomen groepen veteranen had een (zeer) ruime meerderheid van de bevolking (60-90%) veel waardering. Een ander positief signaal was dat de peilingen de laatste jaren aantoonde dat ruim 70% van de bevolking veteranen in eerste instantie beschouwt als mensen die moed hebben getoond (helden) en slechts ruim 10% veteranen in eerste instantie beschouwt als mensen met psychische problemen. Deze laatste uitkomsten bevestigen het resultaat van eerder genoemd mediaonderzoek waaruit is gebleken dat de beeldvorming van veteranen de afgelopen jaren genuanceerder is geworden. Het beeld van de veteraan als slachtoffer heeft hierin terrein prijsgegeven aan het beeld van de veteraan als held. De overwegend positieve media-aandacht is in toenemende mate gericht op het thema 'erkenning en waardering'.

Onderzoek onder veteranen

Voor de beschikbare cijfers (2005-2010) over veteranen (aantallen veteranen en in VRS opgenomen veteranen, aantal veteranenpashouders, aantal aan veteranen toegekende onderscheidingen en insignes) verwijzen we naar de betreffende tabellen in de Veteranennota's 2010 en 2011. Inmiddels zijn uit een door het Veteraneninstituut begeleid masteronderzoek van mw. J. Motshagen (Universiteit Utrecht) naar het oordeel van veteranen over het veteranenbeleid en naar de mate van door veteranen ervaren waardering enkele voor deze beleidsevaluatie relevante uitkomsten bekend geworden. Uit het onderzoek blijkt dat een meerderheid van de deelnemende veteranen positief oordeelt over de meeste onderdelen van het veteranenbeleid. Een andere belangrijke uitkomst van dit onderzoek is dat een belangrijk deel van de veteranen zich – ondanks de grote waardering voor veteranen in de samenleving en het toenemend aantal publieke uitingen hiervan – nog altijd weinig gewaardeerd voelen. De mate waarin zij zich erkend/gewaardeerd voelen door overheid/Defensie en door de directe omgeving blijkt bovengemiddeld. De mate waarin zij zich gewaardeerd voelen door de samenleving en de berichtgeving in de media blijkt benedengemiddeld. De belangrijkste uitkomsten uit het onderzoek zijn volledigheidshalve opgenomen in de onderstaande tabellen.

Percentages ervaren erkenning en waardering (N = 441)

	Eens	Neutraal	Oneens
Erkend/gewaardeerd door directe omgeving	31.7	50.3	18.0
Erkend/gewaardeerd door samenleving	21.0	52.8	26.0
Erkend/gewaardeerd door berichtgeving media	25.2	46.7	28.0
Erkend/gewaardeerd door overheid/Defensie	38.1	38.5	23.3
Gecombineerde variabele waardering	29.0	47.1	23.8

Meningen over veteranenbeleid (N = 441)

	Mee eens (%)	Neutraal (%)	Niet mee eens (%)	Weet niet (%)
Er worden voldoende zorgfaciliteiten voor veteranen geboden.	27.9	38.1	7.7	26.3
Er worden voldoende eretekens (zoals de Veteranenspeld) en onderscheidingen verstrekt.	49.0	29.7	8.6	12.7
De Inspecteur der Veteranen spant zich in voldoende mate in voor veteranen.	20.7	38.0	4.1	37.2
Er worden voldoende evenementen/dagen voor veteranen georganiseerd.	51.1	30.5	10.7	14.1
Ik ben tevreden over de invulling van veteranendagen en evenementen.	42.5	32.7	3.4	21.3
De overheid zet zich in voldoende mate in voor herdenkingen.	54.3	30.2	5.0	10.4
De overheid zet zich in voldoende mate in voor monumenten.	45.5	33.4	4.6	16.5
De overheid biedt genoeg faciliteiten voor het organiseren van reünies.	39.5	34.1	4.4	22.0
Het Veteraneninstituut spant zich in voldoende mate in voor veteranen.	58.1	24.4	3.0	14.5
Ik ben tevreden over de kwaliteit van dienstverlening van het Veteraneninstituut.	46.1	31.1	4.3	18.4
Ik ben tevreden over de mogelijkheden die aan de veteranenpas verbonden zijn.	48.2	28.9	7.3	15.6
Ik ben tevreden over de inhoud van het tijdschrift Checkpoint	68.6	15.5	3.5	12.4
Kennis over veteranen en hun missies wordt in voldoende mate uitgedragen naar een breed publiek.	16.4	36.8	25.0	21.8
De overheid zet zich in voldoende mate in voor positieve beeldvorming over veteranen.	34.1	40.5	13.0	12.5

Binnen het onderzoek van mevrouw Motshagen stond de beoordeling van het huidige veteranenbeleid en de mate waarin veteranen zich gewaardeerd voelen centraal. De respondenten konden echter ook aankruisen welke (aanvullende) wensen/behoefte zij onderkennen. Dit leverde de volgende top vijf op:

	Is een wens van de veteraan (%)
De overheid en het Vi moeten veteranen actiever benaderen	19.5
Er moet meer persoonlijk contact komen tussen de overheid en veteranen	23.6
De samenleving moet beter op de hoogte zijn van veteranen en hun missies	39.2
Veteranen dienen meer ingeschakeld te worden bij voorlichting op scholen of bedrijven	25.9
Er dient een organisatie voor arbeidsbemiddeling ten behoeve van veteranen te komen	17.2

De resultaten van dit onderzoek geven een eerste indicatie van de betreffende opvattingen en gevoelens van veteranen. Enkele resultaten van het eerste online-veteranenpanel (Veteraneninstituut, december 2010) tonen bovendien aan dat rond 30% van de veteranen behoefte heeft aan meer waardering en bevestigen dat veteranen het minst waardering ervaren van de samenleving (inclusief politiek) en de media.

Conclusies en aanbevelingen

In de periode 2005-2010 is het veteranenbeleid op het gebied van erkenning en waardering geïntensiveerd. Er zijn op dit deelgebied van het beleid een groot aantal (nieuwe) activiteiten ontplooid, waarvan de organisatie van de Nederlandse Veteranendag en tal van nevenactiviteiten in het kader daarvan het meest in het oog springen. De beschikbare informatie over erkenning en waardering die is verkregen uit evaluatieonderzoek, opinieonderzoek en andersoortige vermelde onderzoeken (inclusief het online-veteranenpanel) geeft over het algemeen de indicatie dat het beleid op het gebied van erkenning en waardering succesvol is geweest en positieve effecten sorteert. Dat in dit opzicht gesproken moet worden van een 'indicatie' is mede het gevolg van het gegeven dat veel beleidsdoelstellingen op dit terrein in algemene bewoordingen zijn gesteld en daarmee ook lastig meetbaar zijn.

Het algemene, positieve beeld van (de resultaten en effecten van) het beleid inzake erkenning en waardering betekent niet dat alles goed is verlopen. De vulling van het VRS verliep als gevolg van diverse onvoorziene uitvoeringsproblemen moeizaam en trager dan met de wel erg ambitieuze doelstelling aan de Tweede Kamer was toegezegd. Ondanks alle inspanningen en investeringen kan dit registratiesysteem nog altijd niet gebruikt worden als volledig betrouwbare bron voor de omvang en samenstelling van de Nederlandse veteranenpopulatie. Een ander punt van aandacht is dat de aangekondigde actievere benadering van veteranen op diverse onderdelen onvoldoende uit de verf is gekomen en wat betreft de informatieverstrekking niet specifiek is omschreven. Een laatste punt van aandacht is dat ondanks alle inspanningen en resultaten op het gebied van erkenning en waardering en de grote waardering voor veteranen in de samenleving een aanzienlijk deel van de veteranen zich onvoldoende gewaardeerd voelt.

Veel beleidsvoornemens en reeds eerder geïnitieerde activiteiten op het gebied van erkenning en waardering zijn in de besproken periode met aansprekende resultaten tot uitvoering gebracht. De gesignaleerde knelpunten hebben derhalve vooral betrekking op enkele specifieke beleidsvoornemens die een relatief klein deel van dit beleidsterrein beslaan. Op grond van hetgeen in dit evaluatierapport is beschreven en geconcludeerd komen we tot de volgende aanbevelingen om het veteranenbeleid inzake erkenning en waardering specifiek en beter meetbaar te maken:

1. maak concreet en specifiek op welke wijze de in het VRS opgenomen veteranen actief zullen worden benaderd. Op welke wijze, met welke boodschap en in welke regelmaat zal inhoud worden gegeven aan de actieve informatieverstrekking aan alle veteranen om zo ook verbonden te blijven met de jongere generatie veteranen;
2. geef duidelijkheid omtrent het beleid inzake de actieve verstrekking van de veteranenpas aan dienstverlatende militairen met uitzendervaring;

maak duidelijk of en – zo ja - op welke wijze initiatieven zullen worden ontplooid om de huidige niet-pashouders alsnog in het bezit van een veteranenpas te stellen;
3. maak specifiek en concreet duidelijk op welke wijze Defensie op actieve wijze het initiatief neemt om een DIG te laten toekennen aan veteranen van wie bekend is dat zij aan hun uitzending gerelateerde gezondheidsklachten hebben overgehouden (resulterend in een MIP);
4. blijf voor het beoordelen van het beleid en de effecten daarvan gebruikmaken van de volgende (jaarlijkse of meerjaarlijkse) meetinstrumenten: publieke opinieonderzoek, evaluatieonderzoek Nederlandse Veteranendag, online-veteranenpanel Veteraneninstituut, beleids- en waarderingsonderzoek onder

veteranen (VRS) en onderzoek naar de berichtgeving over veteranen in de media;

5. formuleer op basis van de resultaten van de onder punt 4 verrichte metingen in overleg met de hoofduitvoerders van het veteranenbeleid (Stichting Nederlandse Veteranendag en de Stichting het Veteraneninstituut) – waar mogelijk concretere, cijfermatige en meerjarige subdoelstellingen op het gebied van erkenning en waardering (inclusief gezamenlijke doelstellingen in het mediabeleid dat immers cruciaal is voor het vergroten van de waardering en van de ervaren waardering);
6. geef aan op welke termijn het VRS als bron kan dienen voor de omvang en samenstelling van de Nederlandse veteranenpopulatie.

Bijlage: geraadpleegde bronnen

Kamerstukken veteranenbeleid 2005-2010 (m.n. beleidsnotities, beleidsnota's, verslagen Vaste Commissie voor Defensie, jaarverslagen IGK et cetera)

Veteranenmonitor 2005-2010 (Blauw Research BV / Veteraneninstituut)

Publieke Opinie Nederlandse Veteranendag 2005-2009 (uitgave Ministerie van Defensie/DPD/GW)

Evaluatie Nederlandse Veteranendag 2005-2010 (uitgave Veteraneninstituut)

Beveren, E. van, *Held, dader of slachtoffer? De veteraan in de media* (masterthesis Erasmus Universiteit, Rotterdam 2007)

Jongh, S., *Passie voor onze veteranen? Een onderzoek naar de berichtgeving over veteranen in de Nederlandse gedrukte media* (masterthesis Erasmus Universiteit, Rotterdam 2009)

Tilburg, A. van, *Held, dader en slachtoffer. Onderzoek naar de beelden van veteranen in artikelen in de Nederlandse dagbladen van 2008* (Rotterdam 2009)

Plantinga, J., *Dat mag in de krant. Een onderzoek naar de berichtgeving over veteranen rond bevrijdings- en veteranendag* (masterthesis Erasmus Universiteit, Rotterdam 2007)

Goettsch, M., *Veteranen: een levend verleden. Een onderzoek naar de berichtgeving over veteranen rondom de regionale veteranendagen in de regionale weekbladen van 2007* (masterthesis Erasmus Universiteit, Rotterdam 2008)

Jaarverslagen Stichting het Veteraneninstituut 2005-2010

Eindrapport Veteranenpanel. Opvattingen, wensen en behoeften van veteranen over erkenning en zorg (uitgave Veteraneninstituut 2011)

Motshagen, J., *Veteranen: ervaren erkenning & waardering* (masterthesis Universiteit Utrecht, Utrecht 2010)

Gesprekken met mw. J. Bakker-de Sain (secretariaat CADIG) en mw. W. Laan (hoofd Afdeling Dienstverlening Vi)